WYNIA'S WEEK

Voorlopers Zwarte Piet ontdekt, racisme-theorieën weerlegd

Posted on 20 oktober 2021 by Michiel De Jong

Er wordt al decennialang zonder veel succes gezocht naar de ontstaansgeschiedenis van Zwarte Piet. Nieuw onderzoek heeft overtuigende resultaten opgeleverd. In drie afleveringen worden hier in Wynia's Week de belangrijkste conclusies gedeeld.

Zwarte Piet blijkt gevormd uit elementen van de Nederlandse sinterklaastraditie, die in de 19e eeuw al eeuwenlang voorkwamen. Zijn grappige gedrag en kleurige kleding zijn afkomstig van de komediant die optrad op de populaire sinterklaaskermis. Zijn rol van knecht is afkomstig van de gildeknecht van het sint Nicolaasgilde, het gilde van de winkeliers. Zijn zwarte gezicht is in heel Europa een vast element in diverse gebruiken en tradities, waaronder die van de schrikfiguur bij Sinterklaas.

De komediant

In de 17e eeuw is het sinterklaasfeest erg populair, vooral in Amsterdam. Het feest

van toen kun je je het beste voorstellen als een combinatie van de huidige feesten Sinterklaas en Koningsdag. Op de avond van 5 december zingen kinderen sinterklaasliedjes bij de schoorsteen, in afwachting van cadeautjes die ze de volgende ochtend krijgen. Volwassenen gaan naar de kroeg, waar muziek wordt gemaakt, wordt gezongen en gedronken.

De volgende dag, 6 december, is het kermis. Er is van alles te koop waaronder lekkernijen als taai-taai, speculaas en marsepein. Komedianten geven voorstellingen. Zij voeren bekende en minder bekende kluchten op. De komedianten uit die tijd zijn veelvuldig afgebeeld door schilders als Jan Steen en Frans Hals. In hun kleding en gedrag komen deze komedianten overeen met de huidige Zwarte Piet. In de eeuwen erna, de 18^{e} en 19^{e} eeuw, spelen komedianten ook regelmatig de rol van Sinterklaas.

De gildeknecht

Vanaf de middeleeuwen tot aan het begin van de 19^{e} eeuw wordt het economische leven in Europese steden beheerst door de gilden. Die zijn per beroepsgroep georganiseerd en ze hebben een schutspatroon. Het gilde van de kramers, de winkeliers, heeft meestal Sint Nicolaas als patroon.

De gildeknecht is een soort secretaris van het bestuur. Hij voert algemene werkzaamheden uit. Als het gilde beschikt over een gildehuis, is dat de ambtswoning van de gildeknecht. Hij treedt op bij ceremoniële aangelegenheden. Er vinden soms processies plaats, waarin de gilden zich presenteren in de stad. De gildeknecht loopt voorop in mooie kleding en met een roe in de hand. De roe is een attribuut dat specifiek bij de functie van gildeknecht hoort. De overeenkomst tussen deze gildeknecht en de knecht van Sinterklaas is onmiskenbaar.

De Zwarte Man

Het zwarte gezicht is afkomstig van de boeman, de kinderschrik, ook wel “de zwarte man” genoemd. Het verband tussen Zwarte Piet en de boeman is al lang bekend en wordt de laatste jaren door onafhankelijke onderzoekers beter onderzocht en in beeld gebracht. Het element zwart gezicht komt in heel Europa voor en gaat ver terug in de geschiedenis. Het is een wezenlijk element dat diep verweven is in de cultuur. In verschillende Europese landen wordt Sinterklaas begeleid door een

zwarte figuur. De overeenkomst tussen Zwarte Piet en deze andere zwarte begeleiders is evident. In de periode vóór Zwarte Piet speelde Sinterklaas zélf de rol van boeman. Hij stond toen ook wel bekend als Zwarte Klaas.

Godsdienstvrijheid

In 1848 krijgt Nederland een nieuwe grondwet. Daarin wordt onder andere de godsdienstvrijheid geregeld. Voor het eerst sinds de 16e eeuw mogen katholieken weer hun religieuze feesten in het openbaar vieren. Nu mag de bisschop zich weer op straat vertonen. Dit geldt natuurlijk ook voor Sinterklaas. In het boek van Schenkman uit 1850, dat door velen als oorsprong van het huidige sinterklaasfeest wordt gezien, is Sinterklaas verbeeld als bisschop die zich in het openbaar vertoont.

Nu de bisschop er weer is, ontstaat er behoefte aan een ander personage die de schrikfiguur speelt. Dat is de komediant geworden die daarvóór vaak voor Sinterklaas speelde. De komediant wordt een combinatie van grappenmaker en boeman. En hij krijgt een vaste functie als knecht van Sinterklaas.

De huidige sinterklaaskermis

Gedurende de 19e eeuw houdt de sinterklaaskermis op het marktplein geleidelijk op te bestaan. Het gaat verder in feestzalen en scholen. Daar worden tot diep in de 20e eeuw de typische kermisactiviteiten als toneel, goochelen, pantomime, tombola en poppenkast georganiseerd. Het hoogtepunt van het feest is het bezoek van de goedheiligman zelf, meestal begeleid door één of meerdere Zwarte Pieten. Aan het begin van de 20e eeuw worden cinema en cabaret toegevoegd aan de feestelijkheden.

In de jaren ‘50 wordt TV belangrijk. De intocht van Sinterklaas in Amsterdam is een TV-evenement van internationale allure dat via Eurovisie in verschillende talen wordt uitgezonden. In de eerste jaren probeert men op 5 december nog het traditionele sinterklaascabaret op TV te brengen. Dit is geen succes, want bijna niemand kijkt omdat iedereen thuis, rond de zak, druk is met cadeautjes uitpakken en gedichten voorlezen.

Het sinterklaascabaret kijkt terug op het jaar en neemt hoogwaardigheidsbeklederS op de hak. Enkele bekende cabaretiers blonken in hun schooltijd uit in dit genre. Wim Kan is één van hen en hij voert dit type cabaret voor het eerst uit op

oudejaarsavond. De oudejaarsconference lijkt schatplichtig aan de sinterklaaskermis en verwant aan het optreden van Zwarte Piet.

Het onderzoek

U zult misschien denken, waarom wist ik bovenstaande niet? Het ligt niet aan u. Wetenschappers negeren het of wijzen het af en media pikken het niet op. Het is informatie die niet past in het postkoloniale wereldbeeld, dat uitgaat van een racistische oorsprong en betekenis van Zwarte Piet. Alleen de postkoloniale interpretatie wordt gecommuniceerd, terwijl daar nog nooit een serieuze historische bron voor is gevonden.

Als het grappige gedrag en het uiterlijk van Zwarte Piet afkomstig zijn uit bestaande sinterklaasgebruiken, dan zijn deze dus niet afkomstig van kolonialisme, racistische karikaturen of trans-Atlantische slavernij. Die verklaringen kunnen worden afgewezen.

Dit artikel is gebaseerd op onderzoek dat is onderbouwd met duidelijk historisch bronmateriaal. De resultaten zijn gepubliceerd in 'De komediant, de piraat en de geschiedvervalser' (2018) en 'De kermis, de slavenjacht en het einde van de wetenschap' (2020).

Volgende aflevering van deze korte serie: 'Zwarte Piet herinnert aan islamitische slavenjachten'.